

Nyirkos István
(1933–2013)

„Látjátuk feleim szümtükkel, mik vogymuk, isa pur es homu vogymuk” – hallottam tőled, kedves Pista bácsi negyvenegynéhány évvel ezelőtt egy nyelvtörténeti órán legrégebbi magyar nyelvű szövegünk első sorait. S most én mondom e szavakat – a régi szónokhoz hasonlóan – a Te poraid fölött.

„Isa es nüm igy ember mulhotja ez vermüt”, azaz: Egyetlen ember sem kerülheti el a sírgödröt – folytatta gondolatát jó nyolcszáz évvel ezelőtt a szónok, s valóban, újra és újra át kell élnünk azt, hogy a halál azokat is elragadja tőlünk, akiket nagyon szeretünk, akiket nagyon sokan szeretnek. Nyirkos István ezek közé az emberek közé tartozott.

Több mint hat évtizede annak, hogy Debrecenbe került, a Kossuth Lajos Tudományegyetemre, amely egész tanári, tudósi pályájának otthont adott. De ő mindig meleg szívvel emlékezett arra az első 18 esztendőre is, amit szülővárosában, Sátoraljaújhelyen töltött. A népes család, a Hegyközben tett kirándulások, a reggeltől estig tartó nagy focizások soha nem halványuló élményeket adtak számára. Újhely – ahogyan ő emlegette – később sem kérhetett tőle olyat, amit ne teljesített volna: előadást tartott, zsűriben szerepelt, ismeretterjesztő cikket írt, anyanyelvi múzeumot szervezett; segített ott és azzal, amikor és amivel segíthetett.

Aligha véletlen, hogy Nyirkos István tudományos pályájának az indulása is ehhez a vidékhez kötődik: doktori értekezését és számos ifjúkori tanulmányát az abaúji nyelvjárásról írta. A pályakezdés tudományos tematikáját emellett erősen meghatározták a debreceni tanszéki hagyományok is: a Csúry Bálinttól megalapozott népnyelvkutató iskola és a Bárczi Gézától még debreceni professzorsága alatt elindított tájszótár munkálatai, amelynek Nyirkos István fiatalon a részese lehetett. A nyelvjárásokkal való foglalkozás a nyelvtudománynak a leginkább emberközeli ágai közül való, hiszen e munka sikere azon áll vagy bukik, hogy a nyelvtudós hitelesen tudja-e megszólaltatni forrásait, magukat az embereket. És Nyirkos Istvánnak megvolt ehhez a kellő érzékenysége, aminek a fő forrása a másokkal szembeni nyitottsága, az emberek iránt megnyilvánuló őszinte érdeklődése volt. Nemcsak ahhoz volt szinte csodálatra méltó adottsága, hogy kiválóan alkalmazkodjék beszédpartnereihez – legyenek azok egyszerű kétkezi munkások, orvosprofesszorok vagy államférfiak –, hanem mély empátiával átélve gondjait, örömeiket, azonosulni is tudott mások sorsával.

Ez a mély humánus vezetete tanári munkájában is. Nyirkos István oktatási palettája hallatlanul sokszínű volt, s erre nem pusztán a viszonylag kis létszámú tanszék működése kényszerítette rá, hanem saját széles körű nyelvészeti érdeklődése is motiválta: ebben is

megnyilvánult személyiségének az a vonása, hogy mindig az élet teljessége vonzotta. Ha tanított, nemcsak tanár volt, ha tanulmányt írt, nemcsak tudós kutató volt, hanem egyúttal mindig teljes ember is. Hallgatóira sem mint diákokra tekintett csupán, hanem egyenrangú partnerként kezelte őket, ezzel is hangsúlyozva, hogy az emberi kapcsolatoknak másféle formája nem is létezik a számára. Szinte a zsigereiben hordta mélyen demokratikus szemléletét, a sikeres tanári munkának is az egyik legfontosabb alapját: az emberi egyenlőség mindenek felett való fontosságának tudatát. Humánumát, határtalan jóindulatát, segítőkészségét hallgatói sokra tartották, és viszonzták: ki azzal, hogy az általa hirdett tárgyakat választotta, ki azzal, hogy szakdolgozatát az ő vezetésével készítette, vagy éppen úgy, hogy a bölcsészkar legnépszerűbb tanárává választották.

Kutatási témáit is a gazdagság, sokszínűség jellemezte. Figyelmét, érdeklődését főképpen azok a témák kötötték le, amelyek a nyelvi rendszer határterületeit érintették, a nyelv változásának kevésbé gyakori eseteihez kapcsolódtak, s mint ilyenek másokat kevésbé foglalkoztattak. Legtöbb írása a magyar nyelvtörténet kérdéseit, különösképpen a hangok történetét tárgyalta. Önálló könyvekben dolgozta fel a magyar szavak hangsorába másodlagosan bekerülő magán-, illetve mássalhangzók történetét. Ezekben a részletekben is a nyelv egészét látta: az empirikus vizsgálatok munkáiban elméleti következtetésekkel fonódtak össze. Jó né-

hány írásában foglalkozott emellett a magyar grammatika- és szótörténet, a szociolingvisztika, a névkutatás kérdéseivel, sőt nem egy szellemi kirándulást tett a leíró nyelvtan, a stilisztika, az általános nyelvészet területére is.

Tagja volt számos hazai és külföldi tudományos társaságnak és testületnek: többek között a Finnugor Társaságnak, a Finn Irodalmi Társaságnak és a Kalevala Társaságnak, dolgozott a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Nyelvtudományi Társaság különféle bizottságaiban. Tagja volt a Magyar Nyelvjárások szerkesztőbizottságának, és széleskörű nemzetközi, főleg finn- és észtországi kapcsolatait felhasználva segítette egy jó évtizeddel ezelőtt az *Onomastica Uralica* című periodika elindulását, s a folyóirat szerkesztőbizottságának elnöki tisztét is betöltötte.

Tudományos témái között jelentős helyet foglalnak el a fennisztikai tárgyú dolgozatai is. Itt a nyelvészeti kérdések mellett többek között népköltészeti, zenetudományi problémaköröket is érintett: különösen sokat tett a finnek nemzeti eposzának, a Kalevalának a magyarországi népszerűsítéséért. Fennisztikai munkásságát az 1960-as években a Helsinkii Egyetem magyar nyelvi lektoraként alapozta meg. Több tankönyvet adott a finnországi magyar szakos hallgatók kezébe, és kiemelendő különösen gazdag magyar–finn szótárírói tevékenysége is, amelyben kiváló finn nyelvismeretét és lexicológiai-lexikográfiai tudását kamatoztatta. Alkotói

termékenységet általában is jelzi, hogy összesen 20 önálló munkát és csaknem 200 tanulmányt tett közzé.

A magyar–finn kapcsolatokat Nyirkos István nemcsak tanárként és tudósként szolgálta és ápolta lankadatlan lelkesedéssel, hanem a közélet számos más színterén is: testvérvárosi kapcsolatokat segített életre, delegációkat vezetett, tolmácsolt, fordított, és még sorolhatnánk hosszan, mi mindent tett ezen a téren. Ilyen irányú tevékenységét a helsinki Magyar Kulturális és Tudományos Központ igazgatójaként végzett munkája koronázta meg 1987 és 1993 között. A hivatalos titulus szerint nagykövetségi I. osztályú tanácsosi rangban teljesített szolgálatot, a valóságban azonban a magyar kultúra „rendkívüli” nagykövete volt Finnországban. Tevékenysége, kapcsolatai révén számos hazai intézmény, település gazdagodott kulturális és szellemi téren egyaránt. E kultúrdiplomáciai küldetésben kiteljesedhetett Nyirkos István sokszínű műveltsége, a más tudományok és művészetek, a sport és a közélet számos területe iránt mutatott fogékonysága és nyitottsága. E munka során nemcsak egymással ismertette meg a két kultúra kiváló képviselőit, hanem életre szóló barátságokat kötött zenészekkel, képzőművészekkel, színházi és filmes szakemberekkel, a gazdaság és a közélet szereplőivel.

Nyirkos tanár úr nemcsak a finn-magyar kapcsolatoknak volt hatékony katalizátora, hanem Debrecen egyetemi életének is. Legendásan jó baráti és kollegiális

kapcsolatai révén s nem utolsó sorban a DEAC elnökeként már abban az időben is az Universitas szellemét képviselte, amikor Debrecen egyetemeit még valódi és szimbolikus fal is elválasztotta egymástól. Figyelme már akkor is elkísérte pályáján egykori hallgatóit, amikor pályakövető rendszerről még nem is hallottunk. Ezt a tevékenységet intézményesítette valamelyest a KLTE Baráti Körének egykori elnökeként. Hallgatóira, kollégáira mindig bőséggel volt ideje: nemcsak a szakmai problémáikat hallgatta meg, és igazította el őket bölcs iránymutatással, hanem minden más gondjukra is érzékenyen reagált. A fiatalabb kollégákat, a doktori hallgatókat utánozhatatlan tapintattal segítette munkájukban, hol egy, az otthoni könyvszekrény kimeríthetetlen polcairól ajándékba hozott, egyébként már megszerezhetetlen kiadvánnyal, hol mély empátiát tükröző érdeklődésével, vagy éppen soha nem tolakodó, ám mindig jól eső, megnyugtató tanácsaival.

Sokan, nagyon sokan vagyunk, akiknek Nyirkos tanár úr a pályáját egyengette, jó szóval, önzetlen támogatással. Viszonzást ezért soha nem várt, és nem is nagyon engedett nekünk. Hálaképpen most már csak annyit tehetünk, hogy lehajtott fejjel kísérik el utolsó útjára, s búcsúzunk el tőle:

Kedves Nyirkos tanár úr, drága Pista bácsi, nyugodj békében!

Vigyázó, biztató tekintetedet örökké magunkon érezzük, és emlékedet jó szívvel megőrizzük.